

บทความออนไลน์

ดาราศาสตร์ที่ไม่ใช่โหราศาสตร์ : ว่าด้วยตำราการดูดาว กับสังคมไทยในประวัติศาสตร์

สมัยยังเป็นนักเรียนชั้นประถมและมัธยมต้น พอสิงหาคมเวียนวนมาถึงทีไรก็รู้สึกตื่นเต้นไม่เบา นั่นเพราะกลางเดือนมีวันสำคัญอย่างวันวิทยาศาสตร์แห่งชาติอันตรงกับ 18 สิงหาคมของทุกปี ทางโรงเรียนจะจัดแสดงนิทรรศการและการแข่งขันตอบปัญหาวิทยาศาสตร์ ผมเองเคยเข้าร่วมกิจกรรมพร้อมคว้าของรางวัลอยู่หลายหน

แน่นอนว่า เนื้อหาที่ย่อมพบได้จากบอร์ดนิทรรศการคือเหตุการณ์วันที่ 18 สิงหาคม พ.ศ. 2411 ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสุริยุปราคาเต็มดวง ณ หัวก้อ เมืองประจวบคีรีขันธ์ พระองค์ทรงคำนวณพยากรณ์ว่าจะเกิดปรากฏการณ์ลวงหน้าถึง 2 ปี และผลก็ออกมาแม่นยำ

ความรู้เรื่องดังกล่าวบันดาลให้ผมนึกปรารภาค้นคว้าเกี่ยวกับวิชาดาราศาสตร์เสมอๆ トラบปัจจุบัน กระนั้นก็ตาม ในข้อเขียนนี้ผมคงไม่อธิบายย้อนรำลึกไปถึงยุครัชกาลที่ 4 (ถ้าท่านใดสนใจยุคนั้น ขอแนะนำให้ลองหาอ่านหนังสือ *พระจอมเกล้าฯ พยากรณ์ ความข้อนแย้งของ “ดาราศาสตร์” กับ “โหราศาสตร์” ในสังคมไทยสมัยใหม่* คุณะศรี) แต่ใคร่เหลือเกินที่จะแนะนำให้คุณผู้อ่านทำความรู้จักการพยายามนำเสนอวิชาดาราศาสตร์ผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ในทศวรรษ 2480

อันที่จริง ผมตื่นเต้นต่อการดูดวงดาวบนฟ้าตั้งแต่เยาว์วัย เคยฟังนิทานตำนานดาวลูกไก่จากปากพ่อแม่และปู่ย่าตายายรวมทั้งเพลงแหล่ของพร ภิรมย์ ก็ชวนสงสัยสารเวทนาชะตากรรมของบรรดาลูกไก่เสียจับจิต ประกอบกับเคยประทับใจคำกลอนตอนที่นางสุวรรณมาลีชี้ให้สินสมุทรและอรุณรัศมีดูดวงดาวบนท้องฟ้าขณะล่องเรือกลางทะเลใน *พระอภัยมณี* ผลงานของสุนทรภู่

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

“ดูโน่นแน่ แม่อรุณรัศมี ตรงมือชี้ดาวเต้านั้นดาวไถ
โน่นดาวตรงตรงหน้าอาชาไนย ดาวลูกไก่เคียงอยู่เป็นหมู่กัน
องค์อรุณทูลถามพระเจ้าป่า ที่ตรงหน้าดาวไถชื่อไร่นั้น
นางบอกว่าดาวตรงอยู่ตรงนั้น ที่เคียงกันเป็นระนาวชื่อดาวโลง
แม่นดาวกามาใกล้ในมนุษย์ จะม้วยมุดมรณาเป็นท่าโห่ง
ดาวดวงล่ำล่ำเภามีเสากระโดง สายระโยงระยางหางเสื่อยาว
นั่นแน่ แม่ดูดาวจระเข้ ศีรษะเร่ทกทางขึ้นกลางหา
ดาวนิตติศพายัพทิวบัววา เขาเรียกดาวยอดมหาจุฬามณี
โน่นดาวคันชั่งช่วงดวงสว่าง ที่พรั่งพรั่งพรายงามดาวหามผี
หน่อนรินทร์ลินสมุทรรกับบุตรี ฝ้าเข้าชี้ชี้ขักถามตามสงกา
พระชนนีชี้แจ้งให้แจ้งจิต อยู่ตามทิศทั่วไปในเวหา
ครั้นตีกถ้วนชวนสองกุมารา เข้าห้องในไสยาในราตรี”

พิจารณาดู สะท้อนชัดว่าสุนทรภู่เป็นผู้สันตติเรื่องดวงดาวอย่างดี แต่ก็จัดอยู่ในข่ายภูมิปัญญาชาวสยามแบบเก่าที่ ยึดโยงการสังเกตดวงดาวเข้ากับหลักวิชาคำนวณทางโหราศาสตร์ ชื่อดาวยังเรียกขานแบบไทยๆ โดยดูจากรูปทรง ลักษณะหมู่ดาว เช่น เรียกดาวไถ เพราะหมู่ดาววางตัวมีรูปร่างคล้ายๆ คันไถ หากจะลองเทียบเคียงการเรียกชื่อ แบบดาราศาสตร์สมัยใหม่ของฝรั่ง ดาวเต่าและดาวไถคือหมู่ดาว Orion

สำหรับองค์ความรู้เรื่องดวงดาวแบบวิทยาศาสตร์แขนงที่เรียก ‘ดาราศาสตร์’ ในสังคมไทยนั้น พบหลักฐานระบุว่า เริ่มรับอิทธิพลแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยารัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชช่วงที่บาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามา แล้วตื่นตัว กันอีกหนสมัยรัชกาลที่ 4 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อย่างไรก็ตามสิ่งที่น่าจะทำให้ดาราศาสตร์ไม่จำกัดอยู่เพียง ในราชสำนักหากเผยแพร่สู่ประชาชนในวงกว้างยิ่งขึ้น นั่นคือการที่วิชานี้ได้นำเสนอผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ นับแต่ ทศวรรษ 2450

เดิมทีการจัดพิมพ์หนังสือว่าด้วยดาราศาสตร์ดูจะปรากฏในหลักสูตรการเรียนการสอนของทหาร โดยเฉพาะทหาร ในกรมแผนที่ทหารบกและทหารเรือ ทั้งนี้เพื่อนำเอาหลักวิชาไปใช้ประโยชน์อย่างการทำแผนที่, การเดินเรือ และการกำหนดเวลาต่างๆ

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ในปี พ.ศ. 2456 นาวาตรี หลวงประดิษฐ์ดิณายุกุฑ (ศรี กมลนาวิน) ได้เรียบเรียงตำรา *เดินเรือดาราศาสตร์* ขึ้นใช้สอนในโรงเรียนนายเรือ ครั้นปี พ.ศ. 2458 ก็มีหนังสือ *ดาราศาสตร์ย่อ* เรียบเรียงโดย **รองอำมาตย์เอก แอบ รักตประจิต** แห่งกรมแผนที่ทหารบก ผู้ลงทุนจัดพิมพ์คือกระทรวงกระทรวงกลาโหม (สะกดคำตามยุคนั้น) โปรรยบกว่า “เป็นคำแนะนำเพียงให้รู้หลัก เพื่อเอาไครยดาราศาสตร์ทำกิจการบางอย่าง เช่นการสำรวจแผนที่เป็นต้น” นายแอบเขียนคำนำไว้ตั้งแต่วันที่ 13 มกราคม พ.ศ. 2457 (ถ้านับศักราชแบบปัจจุบันจะตรงกับ 13 มกราคม พ.ศ. 2458 แล้วแต่ก่อนต้นทศวรรษ 2480 จะเริ่มต้นนับศักราชใหม่จากวันที่ 1 เมษายน) ความว่า

“สมุดดาราศาสตร์ย่อเล่มนี้ได้เรียบเรียงขึ้นไว้ เพื่อจะได้เป็นแบบเรียนสำหรับนายทหารศึกษาวิชาแผนที่ในกรมแผนที่ทหารบก และเป็นสมุดหลักฐานเล่มหนึ่งสำหรับผู้ที่จะใช้วิทยาศาสตร์ชนิดนี้ ความประสงค์ของการเรียบเรียงสมุดเล่มนี้ คือจะได้ให้ผู้ใช้งานสามารถทำงานได้ในสนามโดยลำพังอันเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้สำรวจ ด้วยโดยมากมักจะต้องไปทำงานอยู่ผู้เดียว วิธีต่างๆ ที่มีอยู่ในตำรานี้ เป็นวิธีซึ่งข้าพเจ้าใช้ได้ผลแล้วด้วยเครื่องมือของกรมแผนที่ทหารบก อนึ่งขอให้ผู้ใช้ตำราเล่มนี้พึงเป็นที่เข้าใจไว้ว่า ความที่มีอยู่ในตำรานี้เป็นแต่เพียงส่วนหนึ่ง ประเภทหนึ่งของดาราศาสตร์ แต่เป็นส่วนที่จำเป็นสำหรับบุคคลที่ เป็นผู้สำรวจอย่างรอบคอบควรจะต้องรู้ไว้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงได้พยายามเรียบเรียงขึ้น เพื่อจะได้อุดหนุนเพื่อนข้าราชการในกรมแผนที่ทหารบก”

แม้หนังสือเล่มนี้จะมุ่งเน้นการเป็นคู่มือสอนวิชาดาราศาสตร์เพื่อนำไปปฏิบัติการจัดทำแผนที่ รายละเอียดจึงได้แก่จำพวกการวัดมุม การหามุม มุมอาซิมูท การหักของแสงและการวัดเวลา แต่นายแอบก็ได้นิยามความหมายของดาราศาสตร์เอาไว้ทำนอง

“ดาราศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ที่เกี่ยวถึงดาวต่างๆ ในท้องฟ้า เป็นวิทยาศาสตร์เก่ามาก ได้มีผู้ที่มีชื่อเสียงโด่งดังในทางเลขคนหนึ่งได้เปรียบวิชาอันนี้ ว่าเหมือนกับไขทองคำซึ่งเชื่อมโลกซึ่งมนุษย์เราอาศัยอยู่นี้ไว้กับท้องฟ้าที่เราแลเห็น ทำให้เราเรียนรู้เรื่องและสามารถแปลความที่เกิดขึ้นต่างๆ ของโลกทั้งหมด เพราะฉะนั้นเราผู้ที่เรียนวิชานี้ ก็เรียนวิชาซึ่งเนื่องมาจากของเก่าจนถึงสมัยใหม่นี้ อันมีเครื่องมือใช้รังวัดได้ถูกต้องดีกว่าเมื่อครั้งโบราณ”

ปกหนังสือ ดาราสาตร์ย่อ

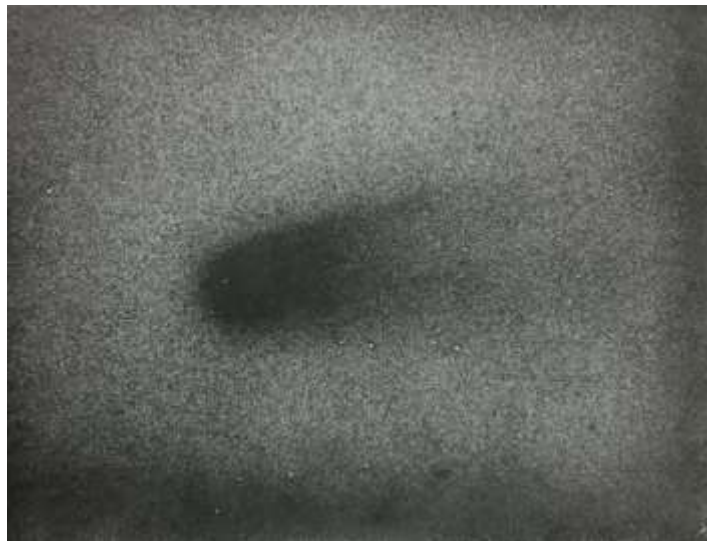
ต่อมาในปี พ.ศ. 2470 นายแอบ รัตประจิด ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งนายพันเอก ครองบรรดาศักดิ์เป็นพระศัล
วิชานนิเทศ ผู้ช่วยเจ้ากรมแผนที่ ได้เรียบเรียงหนังสืออีกเล่มคือ *ดาราศาสตร์สนาม* โดยอาศัยต้นเค้าเดิมมา
จาก *ดาราสาตร์ย่อ* นั้นเอง

นายแอบถือเป็นบุคคลเปี่ยมล้ำความสามารถ เขาเป็นนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงคนแรกๆ ที่ไปศึกษาในสหรัฐอเมริกา
เป็นนักศึกษาไทยคนแรกที่เข้าเรียนมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) สำเร็จปริญญาตรีด้าน
วิศวกรรมศาสตร์และปริญญาโทด้านคณิตศาสตร์ หวนกลับมารับราชการในกรมแผนที่ปลายทศวรรษ 2450

นายแอบ รักตประจิต ขณะศึกษาที่สหรัฐอเมริกา

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ดาวหางฮัลเลย์ในปี พ.ศ. 2453 ถ่ายภาพโดยนายแอบ รักษิตประจิด ภาพจากหนังสือ *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิง ศพ ศาสตราจารย์ พลโท พระยาศลีรัตนนิเทศ (แอบ รักษิตประจิด)*

ตลอดทศวรรษ 2460 ทหารกลุ่มที่มีบทบาทในการผลิตผลงานสื่อสิ่งพิมพ์ด้านดาราศาสตร์ ได้แก่ ทหารเรือ เห็นได้จากเนื้อหาต่างๆ ในวารสาร *นาวิกศาสตร์* เช่น *เรือตรีชลิต กุลกำธรแปร* และเรียบเรียงเรื่อง 'สิ่งแปลกอย่างใหม่ในดาวไมรา-ดาวยักษ์ (Mira)' ลงพิมพ์ใน *นาวิกศาสตร์* ปีที่ 9 เล่ม 1 ประจำเดือนมกราคม พ.ศ. 2468 เป็นต้น

ทหารเรืออีกนายที่ได้รับยกย่องในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านดาราศาสตร์คือ *หลวงชลธารพฤตนิกร (พงษ์ อาศนะเสน)* ซึ่งเขาได้เรียบเรียงหนังสือ *สมุดคู่มือต้นหน (เดินเรือดาราศาสตร์ทางใช้การในทะเล)* เมื่อปี พ.ศ. 2462 และพอปี พ.ศ. 2464 ก็สร้างสรรค์ผลงานเรื่อง *ตำราดาว* ครั้นภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มีการ

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ก่อตั้งราชบัณฑิตยสถานขึ้น หลวงชลธารพฤฒิไกรยังเป็นภาคีสมาชิกเริ่มแรกในสำนักวิทยาศาสตร์ สาขาดาราศาสตร์ ขณะที่พระศัลวิธานนิเทศ (แอบ รักตประจิต) เป็นสมาชิกสาขาคณิตศาสตร์

หลวงชลธารพฤฒิไกร (พงษ์ อาศนะเสน) เมื่อครั้งยังเป็นเรือตรี ภาพจากหนังสือ *อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ*

พลเรือเอก หลวงชลธารพฤฒิไกร

ปี พ.ศ. 2472 พระยาเมธาธิบดี (สาทร สุทธเสถียร) เรียบเรียงหนังสือ *ดาราศาสตร์เบื้องต้น* จัดพิมพ์ออกจำหน่าย ราคาเล่มละ 1 บาท เขาเขียน ‘คำปรารภ’ ไว้ตั้งแต่กลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2471 (ถ้านับศักราชแบบปัจจุบันจะตรงกับกลางเดือนมกราคม พ.ศ. 2472) เพื่อเล่าความเป็นมาของดาราศาสตร์

“ดาราศาสตร์เป็นวิทยาศาสตร์ที่เก่าที่สุดแขนงหนึ่ง และเป็นวิชาที่น่าเรียนน่ารู้เป็นอย่างยิ่ง ดาราจารย์ผู้แสวงหาความรู้ในทางนี้อย่างมีชื่อเสียงมาในครั้งโบราณกาลก่อนพวกอื่น คือชาวอียิปต์ บาบิโลเนีย อัสสิเรีย และ

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ชาวคัลเดีย ท่านพวกเหล่านี้ได้ตรวจค้นท้องฟ้าอากาศด้วยสายตาเปล่าโดยไม่พักต้องอาศัยกำลังกล้องให้ย่นระยะทางแม้แต่อย่างไร ถึงดังนั้นยังได้ตรวจพบกฎเกณฑ์ ตั้งตำรับไว้ให้เป็นสมบัติแก่ผู้ใครจะศึกษามีเป็นหลักอย่างถูกต้องพอควรแก่ฐานะและกาลสมัยอยู่เป็นอันมาก คนชั้นหลังต่อๆ มาคงจะได้สืบเสาะตรวจค้นท้องฟ้ามาเหมือนอย่างนั้นอีกมีรู้อย่าง แต่ก็หาได้ทราบลักษณะขนาดและธรรมชาติความเป็นไปแห่งโลกทั้งหลายอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้นเหมือนในระหว่างสามสี่ร้อยปีที่แล้วมานี้ไม่”

ในทัศนคติของพระยาเมธาธิบดี วิชาดาราศาสตร์ยังช่วยให้คนเราตระหนักและเข้าใจสัจธรรมของชีวิต

“วิชานี้ถ้าจะว่าไปแล้ว เป็นวิทยาศาสตร์ที่จะส่องให้มนุษย์แลเห็นตัวเองว่าไม่เป็นสิ่งสำคัญใดเลย คือเมื่อมาคำนึงว่าดวงพิภพที่เราอาศัยอยู่นี้เป็นจุดเล็กนิดเดียวลอยอยู่ในอวกาศว่างอันหาที่สุดมิได้โดยรอบ ซึ่งถ้าแม้เราสามารถออกไปยืนมองดูอยู่นอกโลกได้ในระยะไม่สู้ห่างเห็นตั้งหมื่นโยชน์แสนโยชน์เท่าไหนสัก คงไม่สามารถที่จะเห็นได้แม้แต่เงาร่างๆ เมื่อตั้งนี้การที่เรามาทะเลาะวิวาทตีรันฟันแทงทำสงครามกัน เรามาโกรธเกลียดอิจฉาริษยาแย่งอำนาจชิงดีกันอยู่บนกองดินเล็กนิดเดียวประดุจจอมปลวก ซึ่งในอีกสักสองสามล้านปีก็จะอาศัยอยู่ต่อไปไม่ได้เช่นนี้ พร้อมทั้งเมื่อมาเทียบกับความไม่มีที่สุดแห่งเวลา ความไม่มีที่สุดแห่งอวกาศว่างและความมหิมาอันน่าสยดสยองแห่งธรรมดาสภาวะอันเป็นไป ประหนึ่งว่าเรามีได้มีอยู่ที่ไหนเช่นนี้ ความจงล้างจงผลาญแก่งแย่งเบียดเบียนกันจะมีเป็นการหุ้มหุ้มก่อเหตุขึ้นโดยเปล่าประโยชน์ฤา?”

ฉะนั้น การเรียบเรียงหนังสือขึ้นจึงจำเป็นเพราะ

“เมื่อมาเล็งเห็นวิชานี้จะให้ประโยชน์ทั้งในทางโลกและทางธรรมแก่ผู้ศึกษา ดังได้กล่าวมาแล้วโดยสังเขป ดังนี้ ข้าพเจ้าจึงคิดเรียบเรียงหนังสือเล่มนี้ขึ้นโดยย่อๆ เก็บใจความสำคัญบรรดาที่นักปราชญ์ในทางดาราศาสตร์ได้สืบเสาะค้นพบ ด้วยการสอบสวนทดลองตามหลักวิทยาศาสตร์ คือตามควรแก่เหตุผลอันนับได้ว่าเป็นอย่างใหม่ที่ที่สุด มารวบรวมลงเป็นเล่มสมุด พยายามร้อยกรองด้วยภาษาสามัญที่พอจะเข้าใจได้ง่ายๆทั่วถึงกัน หนังสือเล่มเล็กเท่านี้ จะกล่าวความให้ละเอียดพิสดารจนตลอดเรื่องย่อไม่ได้โดยย่อเอง แต่ก็หวังอยู่ว่า คงจะมีข้อความถึงไม่ทั้งหมด คงเป็นบางส่วนบางตอน ที่พอจะทำให้เข้าใจลักษณะอาการและความเป็นไปของโลกทั้งหลายอย่างแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้นได้บ้างไม่มากนักน้อย ตามคติวิสัยความรู้ความเรียนของท่านผู้อ่าน”

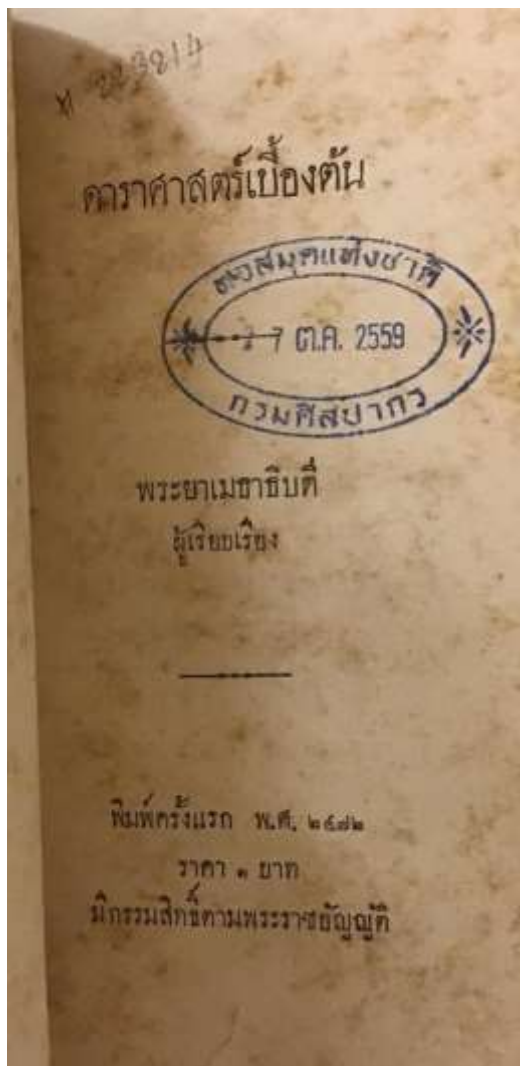
พระยาเมธาธิบดี (สาทร สุทธเสถียร)ผู้นี้คือนักการศึกษาคนสำคัญของประเทศ ได้แต่งตำราและบทเรียนหลายต่อหลายเล่ม เขายังเป็นคนแรกๆ ที่นำนิทานอีสปเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยในทศวรรษ 2460 และเป็นบิดาของวิรัตน์ สุทธเสถียร นักเขียนสำนวนสะวิงคนแรกๆ ของไทย

พระยาเมธาธิบดี (สาทร สุทธเสถียร)

หนังสือ ดาราศาสตร์เบื้องต้น

หนังสือ **ดาราศาสตร์เบื้องต้น** เริ่มด้วยการที่พระยาเมธาธิบดีซึ่งข้อแตกต่างระหว่างดาราศาสตร์กับโหราศาสตร์ “ผู้ไม่เคยสนใจในเรื่องนี้ คงจะนึกฉงนถามตัวเองขึ้นว่า “ดาราศาสตร์กับโหราศาสตร์ สองวิชานี้ต่างกันอย่างไร?” คำตอบก็คือ ดาราศาสตร์เป็นวิชาว่าด้วยเรื่องดาวในท้องฟ้าและความดำเนินของดาว ฯลฯ ตามหลักเกณฑ์วิทยาศาสตร์อย่างเคร่งครัด ส่วนโหราศาสตร์นั้นนำเอาหลักเกณฑ์อันนี้ไปใช้ในการทำนายโชคชะตา ราวตี เช่นว่าคนเกิดในวันเดือนปีและเวลาใดอันเป็นกำหนดที่ดวงดาวต่างๆประจำอยู่ณที่ใดท้องฟ้า ก็ถือเอาว่าบุคคลผู้นั้นจะต้องดีชั่วมีโชคลาภฤาภัยไฉไรเป็นอย่งนั้นๆ เป็นระยะๆไปจนตลอดชีพ โหราศาสตร์ถ้าว่าแต่เพียงส่วนที่ใช้หลักดาราศาสตร์เป็นทางคำนวณก็ถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์ได้จริงๆตำรับหนึ่ง แต่ถ้าพูดถึงแผนกที่ทำนาย

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ชาตาราศีของคน นักปราชญ์หันหน้าเข้าในจำพวกวิทยาศาสตร์ด้วยไม่ เพราะเหตุว่าการพยากรณ์อย่างนี้หลักเกณฑ์ย่อมได้มาจากการกำหนดจดจำจากบรรพบุรุษ คือเป็นตำนานฤกษ์โหราศาสตร์รับช่วงสืบทอดกันลงมาเป็นทอดๆ แต่อย่างไรก็ดีเห็นจะต้องนับว่าเป็นของแปลกที่นำดูดาราศาสตร์หนึ่ง จำกัควงอยู่ในจำพวกเช่นเดียวกันนั่นเอง จะเอามารวมเข้าเป็นชั้นเดียวกับดาราศาสตร์มิได้ เพราะดาราศาสตร์ยังจับเค้าเงื่อนให้รู้เป็นถ้อยแท้แน่นอนไม่ได้ว่าพยากรณ์ของโหราศาสตร์ อาศัยหลักวิทยาศาสตร์ที่ตรงไหน”

จากนั้นจึงทยอยอธิบายถึงเขตต์อาทิตย์ (โซลาร์ ซิสเต็ม) หรือที่ปัจจุบันเรากันเคยการใช้คำว่า ‘ระบบสุริยะ’ (Solar System), พระอาทิตย์ (ซัน), ดาวพระพุธ (เมอร์คิวรี), ดาวพระศุกร์ (เวีนัส), พิภพ (เออร์ธ), ดาวพระอังคาร (มาร์ส), ดาวพระพฤหัสบดี (จูปีเตอร์), ดาวพระเสาร์ (ซาเติร์น), ดาวพระเกตุ (ยูเรนัส), ดาวพระมฤตยู (เนปตยูน), ดาวสำคัญและดาวย่อยๆ ที่เวียนรอบดวงอาทิตย์, พระจันทร์ (มูน), หมู่ดาว, ฝิฟงใต้, ดาวหาง, ทางช้างเผือก, จำนวนดาว, ฐานที่ตั้งแห่งเขตต์อาทิตย์, ความดำเนียรแห่งเขตต์อาทิตย์, ระยะทางที่ดาวตั้งอยู่, ความร้อนในดาว, ดาวประจำที่ถาดาวฤกษ์, ดาวคู่, สีของดาว, แสงของดาว, ดาวซ่วคราว, อุปราคาฤกษ์คราส, กล้องดูดาว, กล้องส่องแสงแดดและสีของแดด, การถ่ายรูป, น้ำขึ้นน้ำลง, ความตูดตึง หรือที่ปัจจุบันเรากันเคยการใช้คำว่า ‘แรงโน้มถ่วง’, อีเล็คตร็, ปริมาณมีลักษณะเช่นเขตต์อาทิตย์, ฟาร์องและฟ้าแลบ, ฟ้าผ่า, การวัดเวลา, เส้นตั้งต้นวันระหว่างประเทศ, ความร้อนในที่ว่าง, ความสว่างในที่ว่าง, ชีวิตในที่ว่าง, เหตุไรดาวจึงมีแสงแวบๆ?, เหตุไรบางคราวจึงเห็นพระจันทร์ใหญ่ขึ้น? และในดาวนพเคราะห์มีมนุษย์หรือไม่?

ตามความเห็นของผม อาจกล่าวได้ว่าพระยาเมธาธิบดีเป็นผู้นำเอาวิชาดาราศาสตร์ซึ่งเดิมจำกัดการศึกษาเรียนรู้อยู่ในกลุ่มของนายทหารให้ออกมาเผยแพร่สู่สายตาคนอ่านทั่วไป

พ.ศ. 2472 ยังเป็นปีสำคัญต่อแวดวงดาราศาสตร์เมืองไทย เนื่องจากในเดือนพฤษภาคมได้เกิดสุริยุปราคาอีกหน และพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เสด็จพระราชดำเนินไปยังจังหวัดปัตตานีเพื่อทอดพระเนตรสุริยุปราคา มีนักดาราศาสตร์ชาวต่างประเทศเข้ามาเพื่อการนี้จำนวนไม่น้อยราย คงหาใช้เรื่องแปลกเลหายาก ช่วงต้นทศวรรษ 2470 ชาวไทยตื่นตัวกับดาราศาสตร์อีกครั้ง หรือบางที นี่อาจเป็นบริบทที่ทำให้พระยาเมธาธิบดีเตรียมเรียบเรียงหนังสือ *ดาราศาสตร์เบื้องต้น* เน้นถ่ายทอดความรู้วิชาดาราศาสตร์ให้ขยับขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น ไปสู่ชาวไทยจำนวนมาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ ARIT NPRU

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่อันทรงพลังทางภาพทบทวี วิชาดาราศาสตร์จึงค่อยๆ พัฒนา ก้าวไกลไม่หยุดยั้ง ท้องฟ้า ดวงดาว ระบบสุริยะ เนบิวลาร์ และอวกาศย่อมมิใช่เรื่องน่าฉงนอีกต่อไป ทว่ากลับเป็น สิ่งที่นักเรียนทุกคนต้องคุ้นเคยผ่านหูผ่านตามาจวบจนทุกวันนี้

แต่นั้นก็มีได้ทำให้เรื่องราวการเรียนรู้และการนำเสนอวิชาดาราศาสตร์ของคนไทยก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 กลายเป็นอะไรที่ควรละเลยความสนใจสืบเสาะค้นคว้ามิใช่ฤา?

เอกสารอ้างอิง

ชลิต กุลกำรธ, เรือตรี (แปลและเรียบเรียง). “สิ่งปลาดอย่างใหม่ในดาวไมรา-ดาวยักษ์ (Mira).” *นาวิก ศาสตร์* ปีที่ 9 เล่ม 1 (มกราคม 2468).

เมธาธิปดี, พระยา. *ดาราศาสตร์เบื้องต้น*. พระนคร: โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, 2472

วิชญ์ เอื้อชูเกียรติ. *จดหมายเหตุดาราศาสตร์สยามประเทศ รัชกาลที่ ๕ ถึงรัชกาลที่ ๘*. เชียงใหม่ : สถาบันวิจัยดาราศาสตร์แห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2557

ศัลวิธานนิเทศ,พระ. *ดาราศาสตร์สนาม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร:โรงพิมพ์เสนาศึกษาและแพวทยาศาสตร์, 2470

สิกขา สองคำชุม (บรรณาธิการ). *พระจอมเกล้าฯ พยากรณ์ ความย้อนแย้งของ “ดาราศาสตร์” กับ “โหราศาสตร์” ในสังคมไทยสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: Illuminations Editions, 2562

อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเรือเอก หลวงชลธารพฤฒิกโร ม.ป.ช., ม.ว.ม, ท.จ.ว. (พงษ์ อาศนะเสน) ณ ฌาปนสถานกองทัพเรือ วัดเครือวัลย์วรวิหาร วันจันทร์ที่ 23 เมษายน พุทธศักราช 2527. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2527

อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์ พลโท พระยาศัลวิธานนิเทศ (แอบ รักษตประจิต) ป.จ., ม.ป.ช., ม.ว.ม. สมุหพระราชมณฑลเชียร ณ เมรุกลางหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กรุงเทพมหานคร วันพุธที่ 28 มีนาคม 2533. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร, 2533

แอบ รักษตประจิต, รองอำมาตย์เอก. *ดาราศาสตร์ย่อ*. พระนคร:โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2458

ที่มา <https://thematter.co/thinkers/astrology-in-modern-thai-history/121401>

